

Maja Vidović

DOSTOJANSTVO LJUDSKE OSOBE PROMATRANO IZ PERSPEKTIVE PSIHLOGIJE I PERSONALISTIČKO NAČELO

Uvod

Usložnjavanjem i globalizacijom suvremenog društva usložnjava se i znanstvena i filozofska slika toga društva te usprkos napretku postaje sve jasnije kako je fenomen čovjeka i njegovog svijeta puno složeniji nego što nam se u početku činilo.¹ Pitanje što je čovjek, koja je njegova vrijednost i zadaća te kakva je međuigra između pojedinca i zajednice možda nikada u povijesti nije bilo tako aktualno kao danas. Napredak znanosti i tehnologije te sve veća apstrahizacija društva i raznorodno raslojavanje uzrokovano postmodernističkim strujanjima pred suvremenog čovjeka stavlja zadatak, nužnost i izazov da se ponovno definira u promijenjenim društveno-povijesnim okvirima.

1. Personalističko načelo

Možda najveći doprinos aktualizaciji i razjašnjavanju kršćanskoga govora o dostojanstvu ljudske osobe dao je papa Ivan Pavao II. Na filozofskom polju Karol Wojtyła definira osobu preko pojma samoodređenja, a ne isključivo preko razuma kako to čine racionalistički sustavi. Osoba je u svojoj biti biće koje je sposobno samo odabrati svoje ciljeve i svrhe tj. vrijednosno se opredijeliti. Upravo zato što je razumsko biće, čovjekovi čini nužno u sebi nose dublji smisao od same aktualizacije mogućnosti djelovanja. Čovjek ne može izabirati druge objekte i vrijednosti, a da time na neki način ne određuje ujedno i samoga sebe i vlastitu vrijednost.² Obdarenost umom i sposobnost za spoznaju istine, za vrijednosni odabir, za samoodređenje, čine osnovu za priznavanje dostojanstva osobe.³

Bitna oznaka osobe pritom je da je ona u svojoj biti nepriopćiva drugima, tj. koliko god ljudi pokušavali komunicirati svoje misli i osjećaje, sama bit, sam unutarnji život osobe ostaje među njima nepriopćiv. Područje volje i htijenja, koje je osnova svakog subjekta

---

1 Usp. Boris KALIN, *Povijest filozofije*, Zagreb, 2005., 219.

2 Usp. Iris TIĆAC, Aktualnost i originalnost Wojtylinih analiza personalne strukture samoodređenja, u: *Bogoslovska smotra*, 77 (2007), 4, 766.

3 Usp. Iris TIĆAC, Aktualnost i originalnost Wojtylinih analiza personalne strukture samoodređenja, 775.

da bude nazvan osobom, ostaje zatvoreno za sve osim za osobu samu. Ivan Pavao II. to najbolje izražava rečenicom: „Nitko ne može umjesto mene htjeti.“⁴ Ta nemogućnost da proniknemo u područje volje i htjenja druge osobe, takoreći u unutarnji svijet druge osobe, i činjenica da je svaka osoba unutar sebe legitimno samostojno biće koje ima sposobnost odlučiti se za vrijednosti, zahtijeva poštovanje (pa čak i određeno strahopoštovanje). Ona je dovoljna da se status osobe priznaje svakom ljudskom biću bez iznimke.

Tu već vidimo kako definicija i vrednovanje osobe znatno utječu na smjer praktične etike. Upravo iz definicije osobe kao subjekta sposobnog za samoodređenje, za odabir vlastitih ciljeva i svrha, osobi se ne može i ne smije nametati uloga sredstva za postizanje koristi druge osobe. Postupanje s osobom isključivo kao sa sredstvom nasilje je nad biti osobe bez obzira na sposobnost i status dotične osobe jer osoba sama po sebi implicitno ima svoju svrhu, svrhu samoodređenja, punomoć da sama izabire svoje ciljeve i odlučuje se za određena dobra.⁵ U tome je temelj definicije ljudske osobe i temelj dostojanstva ljudske osobe. Vlastitost koja se pridaje svakoj osobi kao autonomnom subjektu koji je sposoban odlučiti se za dobro vrijednost je sama po sebi (apriorna vrijednost) koja mora ostati očuvana i poštivana čak i u slučaju da sama konkretna osoba uopće ne pokazuje tu sposobnost, jasno je negira ili je svojim načinom ponašanja i poziva na djelovanje sasvim suprotstavljena tomu.

Personalističko načelo tako određuje osobu kao onakvo dobro s kojim se ne može usuglasiti uživanje, korištenje, s kojim se ne može postupati kao sa sredstvom. Ako dakle isključujemo korištenje druge osobe kao sredstva i nametanje svojih ciljeva drugim osobama, jedini preostali put je da s drugim osobama nađemo zajedničke slobodno izabrane svrhe djelovanja. Postojanje slobodno izabranog zajedničkog dobra u najvećoj mogućoj mjeri umanjuje opasnost korištenja druge osobe kao sredstva iskorištavanja.⁶ Takva definicija reda vrijednosti u sebi uključuje odnos pravednosti jer je spremna uvijek svakomu čovjeku priznati ono što mu ispravno pripada zbog toga što je osoba.⁷ Pravednost je osnova koju smo dužni iskazivati osobama i njihovim vlastitostima. No personalističko načelo u sebi uključuje i više od toga, uključuje određeno nadilaženje same pravednosti i dužnosti kako bi se u potpunosti afirmirala bit druge osobe kao i bit vlastite osobe kao bića sposobnog autonomno se odlučiti za više dobro – taj suvišak u odnosu na pravednost definiramo kao ljubav. Ako sagledamo personalističko načelo s druge strane, možemo primijetiti kako je zapravo cijela logika načina odnošenja prema osobama i na kraju samo personalističko načelo u samoj

4 Usp. Karol WOJTYŁA, *Ljubav i odgovornost*, Zagreb, 2009, 16.

5 Usp. Isto, 19.

6 Usp. Isto, 22.

7 Usp. Isto, 36.

svojoj biti filozofsko obrazloženje konkretne evandeoske zapovijedi – priznavati drugima jednako dostojanstvo, prava i puninu kakvu bismo željeli za sebe. Radi se o konkretnom objašnjenju i logičkom utemeljenju osnovnih zahtjeva kršćanstva. Poruka evanđelja pre-rečena je tako da je suvremeni čovjek dubinski razumije i tako da se osjeća sposobnim raspravljati o njoj i nadograđivati je. Tako izloženi temeljni principi odnosa kršćanstva prema osobi bacaju novo svjetlo i na stare kršćanske zahtjeve za moralnim životom, oni prestaju biti samo nerazumljivi božanski imperativi i postaju logički utemeljeni principi za ravnanje u konkretnim situacijama. Suvremenom čovjeku postaje smislenije analizirati elemente konkretne situacije i razumjeti zašto je nešto u pastoralnoj praksi norma, zahtjev ili zabrana. Detaljna analiza pojmova i situacija sa vrijednosnog aspekta pomaže konstruirati razumljivu etiku, etiku koja je sposobna razvijati se i reagirati na nove situacije umjesto da u svakoj situaciji bude ovisna o izvana propisanom i praktično kazuističkom pravilu. Filozofsko rasvjetljivanje vrijednosnih postavki vjere upravo i pomaže čovjeku da jasnije ostvari i prakticira svoju autonomiju samoodređenja koja mu kao osobi temeljno pripada. Personalističko načelo daje osnovu za govor o praktičnim problemima bez obzira iz koje domene oni dolazili jer je personalistička norma temeljni aksiom za moralno postupanje upravo zato jer je i cjelokupna etika u svojem najvećem dijelu domena osobe.⁸

2. Fenomenologija

Filozofijski ovakav pristup definiranju ljudske osobe i njezinog dostojanstva zapravo je fenomenološki pristup. Fenomenologija kao pravac postaje određena ‘spoznajna alternativa’ grubom pozitivizmu, ali i slijepom misticizmu i promatranju svijeta kao zbroja neorganiziranih pojedinačnih intuicija i nagona.⁹ Fenomenologija polazi od konkretnog pojavnog fenomena i pokušava proniknuti njegovu bit – svrhu – značenje – vrijednost; za koje smatra kako su apriorno postojeće i dostižne ljudskom iskustvu. Suvremeno društvo svojim relativizmom unosi svojevrsnu inflaciju među egzistencijalno bitne pojmove. Fenomenologija tvrdi da oni ipak imaju svoju vrijednost neovisnu o samoj mogućnosti zloupotrebe tih pojmova u praksi, da na neki način postoje vrijednosti koje su neprolazne same po sebi bez obzira koliko su njihove parcijalne i konkretne datosti možda razočaravajuće i nedorasle idealu. Utoliko se u okviru fenomenologije vrijednosti ne mogu dokinuti situacijom. Za kršćanstvo takva krajnja vrijednost je ljudska osoba.

Otvaranje kršćanskog tumačenja fenomenološkim metodama daje osnovu za plodan dijalog između filozofije i teologije i daje osnovu za razumljivo promišljanje o sadržaju pojma ‘dostojanstvo ljudske osobe’. Često se bez adekvatnog tumačenja i raščlambe pojmova

⁸ Usp. *Isto*, 10.

⁹ Usp. Boris KALIN, *Povijest filozofije*, 218.

teološki i pastoralni govor o dostojanstvu ljudske osobe puno koristi, a slabo dubinski razumije, u takvim slučajevima mogućnost nerazumijevanja, banalizacije i zlouporabe se znatno povećava. Kao što je već navedeno, u suvremenom društvu pojmovi koji su bliski kršćanstvu i općenito važni za čovjeka kao što su *ljubav, sreća, istina, dostojanstvo*, ... često su toliko stereotipno obilježeni i površno korišteni da se o njihovom stvarnom sadržaju rijetko dubinski razmišlja, a rijetko se posljedično i njihov sadržaj ispravno razumije, rijetko se onda s obzirom na njih i ispravno postupa.

Svaki čovjek intuitivno osjeća da su ti pojmovi intrinzično bitni, a često devaluirani u praksi, zanemarivanjem i lošim tumačenjem što može voditi u skepsu i razočaranje. Fenomenologija tu daje jedan optimistični impuls koji može pomoći i samom kršćanskom tumačenju – poziv na prepoznavanje i definiciju vrijednosti i njihovog sadržaja. Polazeći od pojavnosti i iskustva u svijetu osoba moguće je doći do vječnih aksioma o kojima govori kršćanska Objava. Takav pristup je ključan s obzirom na suvremeni svijet i njegove značajke. Da bi se ostvario kvalitetan dijalog, osobito s različitim, potrebno je krenuti od zajedničkog općeg iskustva čovjeka. Zato osobito način razmišljanja o osobi koji nudi Ivan Pavao II. znači fenomenološki ulazak u bit pojmova kako bi se ispravno ponudila kršćanska rješenja za probleme suvremenog svijeta. Takva raščlamba pojmova dopušta i suradnju s drugim disciplinama.

3. Psihologija

Od svih praktičnih znanosti psihologija možda ima najviše u fokusu konkretnog čovjeka pojedinca i mehanizme kojima se služi u spoznavanju sebe i svijeta oko sebe. Aspekt spoznavanja sebe izrazito je bitan za svaku ljudsku jedinku. *Pojam o sebi* sržni je pojam ljudskog iskustva i u neku ruku naša polazišna točka za evaluaciju svijeta koji nas okružuje.¹⁰ Srž je pojma o sebi odgovor svakog pojedinca na pitanje *Tko sam ja?* a taj odgovor konstruiramo kroz naše ukupne misli, emocije, ponašanja i iskustva. Osobitost pojma o sebi ta je da se on razvija isključivo u socijalnom kontekstu, što znači da su socijalna okolina, društvo i odnosi s drugim ljudima izrazito bitni za definiciju i aktualizaciju pojma o sebi.

3.1. Samopoštovanje

Izrazito veliku važnost ima aspekt pojma o sebi koji se izriče kroz termin *samopoštovanje*. Samopoštovanje ima velik utjecaj na cjelokupno ponašanje pojedinca i njegovo razumijevanje sebe i okoline jer na neki način nosi u sebi temeljna uvjerenja o vlastitoj vrijednosti i temeljni stav o sebi kao subjektu koji onda daju obilježja našim ukupnim mislima

¹⁰ Usp. Randall J. LARSEN - David M. BUSS, *Personality psychology*, New York, 2005., 446.

i ponašanjima. To je na neki način vrijednosna evaluacija naših znanja o sebi koje stječemo u raznim iskustvima. Razina samopoštovanja ukazuje na stupanj uvjerenja u vlastitu sposobnost, važnost, uspješnost ili vrijednost.¹¹ Ono je integrirana suma vjere u sebe i poštivanja sebe.¹² Taj nalaz opet nam već i intuitivno govori kako čovjek sam sebi predstavlja bitno pitanje i da je odgovor na pitanje *tko sam ja* zapravo vrijednosni, a ne samo sadržajan i kao takav nipošto ne smije biti banaliziran ili marginaliziran.

Koliko je samopoštovanje bitan konstrukt i to ne samo teoretski govore nalazi o praktičnim implikacijama samopoštovanja na život čovjeka. Samopoštovanje je središnji dio subjektivnog dojma o kvaliteti života i često se u istraživanjima pokazuje kao najjači prediktor zadovoljstva životom.¹³ Nisko samopoštovanje tj. uvjerenje da nismo osobito vrijedni kao osoba tako je povezano s mnogim negativnim učincima kao što su depresija, ovisnosti, sklonost kriminalitetu, poremećaji hranjenja, nezadovoljstvo životom... dok je visoko samopoštovanje izvor psihičke stabilnosti i zadovoljstva životom.¹⁴ Psihološki gledano nepobitno je utvrđeno kako je za čovjeka i njegovu dobrobit i dobrobit njegove okoline izrazito bitno da se osjeća vrijednim kao pojedinac i kao osoba. Samopoštovanje je u svojoj osnovi vrednovanje sebe i iako se u konkretnom obliku svodi na pitanje svakog pojedinca o njegovoj vlastitoj vrijednosti, nemoguće je izuzeti to pitanje od općenitog pitanja o vrijednosti svake osobe kao ljudske osobe jer, kao što je već navedeno, aspekti pojma o sebi konstrukti su koji uvelike ovise o socijalnom i kulturološkom okruženju. Tako pitanje samopoštovanja i vrednovanja sebe prestaje biti usko psihologijski konstrukt ili pitanje istraživačke znatiželje. Naprotiv, podržavanje samopoštovanja pokazuje se kao izrazito važno za funkcioniranje pojedinca i postaje zajednička odgovornost svih znanosti i disciplina koje se bave čovjekom. Tim više što naš pojam o sebi utječe i na to kako ćemo se ponašati prema drugima. No osim općenito loših učinaka niskog samopoštovanja koji se redovno potvrđuju u istraživanjima, u novijim istraživanjima osobito se uočava zanimljiv efekt u vezi s visokim samopoštovanjem. Uz općenito pozitivne učinke visokog samopoštovanja, uočava se da i pojedinci s visokim samopoštovanjem mogu ponekad pokazivati negativnosti poput agresije, povećanog narcizma, sklonosti predrasudama i rasizmu, neprihvatanju kritika... Ta otkrića upućuju na to da samopoštovanju nije moguće pristupati pojednostavljeno i da se radi o puno osjetljivijem i važnijem konstruktumu nego što nekoć mislilo. Nakon prvih otkrića pozitivnih učinaka visokog samopoštovanja, osobito u

11 Usp. Danijela STIPLIŠEK, *Povezanost religioznosti, samopoštovanja i lokusa kontrole*, Diplomski rad: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 2002., 14.

12 Usp. Mirna PETRETIĆ, *Ispitivanje sadržaja pojma samopoštovanje*, Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 2012., 2.

13 Usp. *Isto*.

14 Usp. Johnmarshal REEVE, *Understanding motivation and emotion*, Orlando, ³2001., 276.

zapadnom društvu počelo je poticanje raznih tehnika i mehanizama za podizanje vlastitog i tuđeg samopoštovanja. Visoko samopoštovanje postaje tako društveni imperativ, osobito s obzirom na uspjeh i ugled, no bez dubinskog razumijevanja samog pojma i njegovih sastavnica događaju se suprotni učinci od očekivanih. U skladu s obilježjima suvremenog društva takvo pojednostavljivanje je logično, ali u istraživanjima visoko samopoštovanje rezultira dvama licima – sigurnim i krhkim.¹⁵

Sigurno visoko samopoštovanje odražava pozitivan stav prema sebi koji je realističan, čvrst i otporan na prijetnju. Osobe sigurnog visokog samopoštovanja prepoznaju vlastite jake strane i vlastite slabosti ne osjećajući se ugroženima. Sigurno visoko samopoštovanje daje osjećaj sigurnosti i štiti od stresa. S druge strane krhko visoko samopoštovanje odnosi se na osjećaje vlastite vrijednosti koji su povezani s ranjivošću na izazov, traženje stalne potvrde, nesklonost da se uvide vlastite slabosti i koriste strategije kako bi se one otkrile i kako bi se suočilo s njima.¹⁶ Te spoznaje govore nam da nije dovoljno postaviti zahtjev za visokim samopoštovanjem i ljude uvjeriti kako se trebaju osjećati važno i vrijedno, nego je sadržaj i temelj tog uvjerenja također izrazito važan. Posljedice tih spoznaja šire se na ukupan govor o čovjeku, osobito s obzirom na tendenciju suvremenog društva da uzdiže pojedinca i krize u koje pojedinac u takvom društvu posljedično dolazi. Posljedice tih nalaza posebno se mogu proširiti na govor o ljudskom dostojanstvu – nije dovoljno ustvrditi da ljudsko dostojanstvo i vrijednost osobe tek postoje, izrazito je važno da se temelj toga govora dobro razumije i shvati, izrazito je važno da se temelj toga govora ispravno tumači. Visoko samopoštovanje kao pozitivna slika o sebi i svojoj vrijednosti izrazito je važno za dobro funkcioniranje pojedinca, a posljedično i društva, stoga samopoštovanje treba biti sigurno ukorijenjeno. Nije dovoljno samo govoriti o ljudskom dostojanstvu, važno je o njemu govoriti utemeljeno i razumljivo jer se radi o bitnom pitanju za svakog pojedinca i njegove ishode. Dostojanstvo i vrijednost ljudske osobe prema kršćanskom odnosno personalističkom načelu ne proizlaze iz uspjeha pojedinca, njegovih postignuća, pripadnosti određenoj grupi ili uopće sposobnosti pojedinca. Ne radi se o poziciji koju treba obraniti i opravdati niti konstrukt za čiju legitimnost treba strahovati. Prema personalističkom objašnjenju pojma dostojanstva ljudske osobe vrijednost svake ljudske osobe sadržana je u samoj njezinoj biti, u samoj činjenici da je osoba čovjek, a pozitivna definicija samoodređenja daje priliku za opetovanu potvrdu osobne vrijednosti kroz odluke za dobro. Čak i ako naše odluke do sada nisu bile usmjerene prema dobru, trajna mogućnost samoodređenja osobi se ni na koji način ne može uskratiti, niti je ona sama može svojim postupcima sebi konačno i u principu oduzeti.

¹⁵ Usp. Johnmarshal REEVE, *Understanding motivation and emotion*, 276.

¹⁶ Usp. *Isto*.

3.2. Lokus kontrole

Jedan od važnih pojmova koji određuje ljudsko funkcioniranje je *lokus kontrole*. Lokus kontrole tendencija je da rezultate svojeg djelovanja pripisujemo unutarnjim i stabilnim faktorima poput znanja, sposobnosti i truda, ili nestabilnim i izvana determiniranim faktorima poput sreće, sudbine ili slučajnosti. U istraživanjima se općenito zaključuje da su pojedinci s unutarnjim lokusom kontrole uspješniji u rješavanju životnih problema, bolje prilagođeni i općenito zadovoljniji životom od onih koji imaju vanjski lokus kontrole. Vanjski lokus kontrole povezan je s negativnim ishodom poput depresije, beznađa, sklonosti samoubojstvu i sl. Osjećaj kontrole i mogućnosti utjecaja na svoj život ključan je za psihičku dobrobit i važan je dio pojma o sebi te je povezan s visokim samopoštovanjem.¹⁷

Lokus kontrole može se u filozofiji i personalističkoj terminologiji povezati s pojmom samoodređenja koje je ključan element ljudske osobnosti i osnova za govor o dostojanstvu osobe. Osnovno pitanje samospoznaje *tko sam ja* kao sržno pitanje o čovjeku i sržno pitanje svakog čovjeka iz te perspektive nije samo pitanje samospoznavanja, otkrivanje neke date istine o sebi ili postojećeg stanja stvari. Iz perspektive volje, samoodređenja i vrijednosti pitanje *tko sam ja* velikim je dijelom i pitanje samokreacije. Bitna je odrednica svakog čovjeka sposobnost odluke, sposobnost internalnog djelovanja. To pitanje samokreacije nije samo pitanje teoretske mogućnosti, nečega pridodanog kao mogućnosti ljudskog bića, nego nešto što je inherentno potrebno ljudskome biću kako bi se osjećalo djelotvornim i zadovoljnim. Samokreacija je osnovna težnja svakog čovjeka u procesu samospoznaje. Čovjekov osnovni cilj nije samo spoznati sebe nego odabrati i 'stvoriti sebe' kroz svoje odabire, odlučiti koje sadržaje i vrijednosti želi 'posvojiti' kao dio sebe, učiniti dijelom svoga 'ja', a koje odbaciti kao 'ne-ja'.¹⁸

Psihologijski gledano, da bi bio sposoban primjereno funkcionirati, čovjek nužno mora osjetiti autonomiju sebe kao bića, slobodu odabira, određenu mogućnost kontrole nad situacijom i slobodu kreacije vlastitog 'ja' u sebi datoj okolini.¹⁹ Ti su izbori često više vrijednosno nego materijalno određeni, sam osjećaj unutarnje slobode i autonomije često je važniji od stvarne materijalne slobode i mogućnosti djelovanja. Tako je unutarnja spoznaja i razumijevanje čovjeka o njegovoj vlastitoj vrijednosti i dostojanstvu koje ima kroz mogućnosti samoodređenja često važnija od materijalnih okolnosti koje društvo propisuje.²⁰ Moglo bi se reći da suvremeno društvo polazi obrnutom logikom, živi u uvjerenju kako će kroz materijalni napredak i blagostanje pojedinca i društva čovjek sam doći do

17 Usp. Danijela STIPLOŠEK, Povezanost religioznosti, samopoštovanja i lokusa kontrole, 24-26.

18 Usp. Johnmarshal REEVE, Understanding motivation and emotion, 278.

19 Isto, 278.

20 Usp. Randall J. LARSEN - David M. BUSS, *Personality psychology*, 418.

spoznaje o vlastitoj vrijednosti dok se čini kako je stvarno stanje zapravo obrnuto. Tek kada postane svjestan svoje vrijednosti i važnosti svojih težnji i mogućnosti djelovanja i samoodređenja, čovjek je sposoban graditi napredujuće i pravedno društvo i naći svoje mjesto u njemu. Vrijednost i dostojanstvo ljudske osobe pojmovi su koji prethode materijalnoj stvarnosti i treba ih ostvarivati bez obzira na materijalno stanje i orijentaciju društva, na neki način to su konstrukti koji prethode društvu i uopće čine mogućim zdravlje društva reafirmacijom pojedinca.

Postavljanjem teze da je čovjek sposoban odlučiti se za vrijednost, da je svojim odabirima sposoban vrijednosno definirati samoga sebe, odnosno da to neizbježno čini, personalističko gledište ga neizbježno čini važnim *per se*, a ne više samo u odnosu na kriterije društva. Jednostavan doživljaj 'ja hoću' pretpostavlja kao aktualno samoodređenje strukturalnu samopripadnost. Čovjek sebe određuje voljom jer posjeduje sebe. Ili, kako to izražava latinska formula: osoba je *sui iuris*. Zato što osoba posjeduje sebe, jedino ona raspolaže sobom.²¹ Ta uvjerenost u vlastiti suverenitet daje osnovu i poziv za individualno odgovorno djelovanje koje je upravo u suvremenom društvu apstrakcije i raslojavanja izrazito bitno kako za pojedinca tako i za cijelo društvo i njegovu dobrobit. Sposobnost odluke i odabira nešto je što je za identitet suvremenog čovjeka, i čovjeka uopće, izrazito bitno.

Personalističko načelo je tako, i iz perspektive psihologijskih konstrukata, reafirmacija osobe, reafirmacija pojedinca i njegove vrijednosti i sposobnosti da se samoodredi i da učini odgovorne izbore – da svoju vrijednost pronade u samoj svojoj naravi i unutarnjim težnjama prema dobru, u vrijednostima za koje kršćanstvo smatra da su na sliku i priliku Božju. Govor o ljudskom dostojanstvu na temeljima individualne etike i personalističkog načela može imati veliku vrijednost za suvremeni svijet gdje se pojedinac uslijed globalnih kretanja lako 'izgubi'. Zato je potrebno da reafirmacija čovjeka bude reafirmacija pojedinca i njegovih individualnih izbora i težnji. Potrebna je reafirmacija vrijednosti koje čovjek osjeća kao temeljne i svoje preko vlastitih životnih iskustava. Tako postavljena definicija pojedinca može spriječiti mnoge negativne pojave na društvenoj i osobnoj razini poput apatije, beznađa, pasivnosti, predrasuda i agresije.²² Nadasve je potrebno ostvariti zajednički govor različitih disciplina o tim za čovjeka važnim pojmovima i suradnja među njima s obzirom na čovjekovu dobrobit.

21 Usp. Iris TIĆAC, Aktualnost i originalnost Wojtylinih analiza personalne strukture samoodređenja, 768.

22 Ervin STAUB, Notes on cultures of violence, cultures of caring and peace and the fulfillment of basic human needs, u: *Political Psychology*, 24 (2003.) 1, 1-21.